
Herman Giesbers:
*De honderd talen van
kinderen*

Carolyn Edwards, Lella Gandini & George Forman (redactie), *De honderd talen van kinderen. De Reggio Emilia-benadering bij de educatie van jonge kinderen*. Utrecht, Uitgeverij SWP, 1998. 336 blz. ISBN 90-6665-206-3, f84,50.

De manier waarop gewerkt wordt met kinderen van 0 tot 6 jaar in de kindercentra van Reggio Emilia, een stad van zo'n 130.000 inwoners in Noord-Italië, heeft inmiddels een wereldwijde bekendheid verworven.

In het voorjaar van 1998 kon ook Nederland op uitgebreidere schaal kennis maken met deze benadering, toen van 21 februari tot 19 april in het Stedelijk Museum Amsterdam de tentoonstelling *De kinderen van Reggio Emilia* te zien was, een speciaal voor Nederland samengestelde versie van een tentoonstelling die onder de naam *The Hundred Languages of Children* de laatste vijftien jaar de wereld is rondgegaan.

Door deze tentoonstelling was er ook ruim aandacht voor Reggio Emilia in de media (zie onder andere *Vrij Nederland* 1998) en bovendien kwam tegelijkertijd het eerste boek in het Nederlands over de Reggio Emilia-benadering ter beschikking, *De honderd talen van kinderen*.

De honderd talen van kinderen is een bewerkte vertaling van een van oorsprong Amerikaanse uitgave uit 1993 die op zijn beurt weer voor een groot gedeelte gebaseerd is op in het Italiaans gehouden interviews. Het boek telt ruim 300 bladzijden met twintig bijdragen: artikelen en interviews, een Verantwoording van de vertaling en bewerking door de Nederlandse eindredactie – medewerkers van de

Stichting Pedagogieontwikkeling voor het jonge kind-, een lijst met 'nuttige adressen', en, niet het minst belangrijk, vele foto's en tekeningen in zowel kleur als zwartwit. Op het belang van deze afbeeldingen kom ik nog terug.

Het 'Reggio-systeem'

In zijn Voorwoord (p. 15) vat Howard Gardner het 'Reggio-systeem' samen als een verzameling centra voor jonge kinderen waarin de intellectuele, emotionele, sociale, en morele mogelijkheden van elk kind zorgvuldig gekoesterd en begeleid worden. Het belangrijkste leermiddel daarbij is het met elkaar werken aan langdurige, interessante projecten in een mooie, gezonde en liefdevolle omgeving. Momenteel zijn er drieëndertig van zulke centra in Reggio Emilia, dertien voor 0 tot 3-jarigen en twintig voor 3 tot 6-jarigen.

In Gardners samenvattende omschrijving wordt al een aantal zeer belangrijke elementen van de werkwijze in deze kindercentra genoemd, zoals de aandacht voor de totale ontwikkeling van kinderen, het samen werken aan projecten en het pedagogische belang van een mooie, goede omgeving, maar er is meer in Reggio Emilia dat prikkelt tot belangstelling en nadenken.

De rol van volwassenen

Het eerste kindercentrum werd vlak na de Tweede Wereldoorlog opgericht door ouders en tot op de dag van vandaag zijn en worden ouders inhoudelijk en bestuurlijk intensief betrokken bij de kindercentra. In hoofdstuk 4 wordt in een interview met de huidige directeur van de centra, Sergio Spaggiari, uitgebreid ingegaan op dit *community-based management*.

Verder is opvallend aan de uitgangspunten in Reggio Emilia dat ouders, leidsters, pedagogen en kunstenaars samen werken. Zeker de rol van speciaal aangestelde pedagogen en van kunstenaars hierin is nieuw en ook zo onbekend voor Nederlandse (en Amerikaanse) lezers, dat de vertalers terecht besloten hebben de Italiaanse aanduidingen voor deze functies, respectievelijk *pedagogista* en *atelierista*, onvertaald te laten.

Zeker, de honderd is er wèl

Het kind
bestaat uit honderd.
Het kind heeft
honderd talen
honderd handen
honderd gedachten
honderd manieren van denken
van spelen, van spreken.
Honderd, altijd weer honderd
manieren van luisteren
verwonderen en liefhebben
honderd vreugden
om te zingen
en te begrijpen
honderd werelden
om te ontdekken
honderd werelden
om te verzinnen
honderd werelden
om te dromen.
Het kind heeft
honderd talen
(en nog honderd honderd honderd meer)
maar ze pakken er negenennegentig af.
De school en de samenleving
scheiden het hoofd van het lichaam.
Zij zeggen tegen het kind:
dat hij zonder handen moet denken
zonder hoofd moet handelen
moet luisteren en niet praten
moet begrijpen zonder vreugde
alleen met Pasen en Kerstmis
mag liefhebben en verwonderen.
Ze zeggen tegen het kind:
ik geef je de al ontdekte wereld
en van de honderd
pakken ze er negenennegentig af.
Ze zeggen tegen het kind:
dat werk en spel
realiteit en fantasie
wetenschap en verbeelding
hemel en aarde
verstand en droom
dingen zijn
die niet bij elkaar horen.

En dus vertellen ze het kind
dat de honderd er niet is.
Het kind zegt:
Zeker, de honderd is er wèl.

Loris Malaguzzi

In de hoofdstukken 6 en 7 komen, ook weer in de vorm van uitgebreide interviews, de rol van *pedagogista* en *atelierista* uitgebreid aan de orde.

Geen kunstopleiding

Voor de geïnteresseerde buitenstaander ontstaat in eerste instantie wel eens de indruk dat de kindercentra van Reggio Emilia kunstopleidingen zijn (p. 33), maar een dergelijke benaming gaat voorbij aan waar het eigenlijk om draait: jonge kinderen op velerlei manieren uitdrukking laten geven aan hun ideeën, emoties, inzichten, fantasieën en waarnemingen. Kinderen communiceren niet alleen in taal over hun ideeën, maar zijn ook in staat via grafische talen en visuele middelen goed, of soms wellicht beter, uitdrukking te geven aan hun waarnemingen waarmee ze hun wereld aan het verkennen zijn. Dit is ook de achtergrond van de Engelse titel van de tentoonstelling en van het boek *De honderd talen van kinderen*.

Werken in projecten

In de opvattingen van Reggio Emilia past ook dat de honderd talen van kinderen bestaansrecht hebben, naar voren komen, in het samen werken aan projecten. De start, de verdere ontwikkeling en de afloop van zulke projecten komt vanuit verschillende invalshoeken aan de orde in de hoofdstukken 10, 11, 13 en 17.

Belangrijk hierbij is dat de thematiek van deze projecten uit de kinderen zelf naar voren komt. Dit impliceert ondermeer dat de kinderen in groepen onderzoek doen naar dat wat hun op een bepaald moment bezighoudt en niet dat ze bezig zijn met meer of minder exotische onderwerpen die volwassenen aandragen. In *De honderd talen van kinderen* vinden we zo voorbeelden van hoe groepen kinderen de supermarkt verkennen, maar ook hoe 5- en 6-jarigen langdurig en op onverwacht ingewikkelde wijze bezig zijn met dinosaurussen, met meten en het levensgroot construeren van een Tyrannosaurus Rex bijvoorbeeld (hoofdstuk 11).

Uit: De honderd talen van kinderen.

Documentatie

Opvallend in de werkwijze van Reggio Emilia is de principiële wederkerigheid waarmee de volwassenen met de kinderen werken. In het boek wordt meermalen de metafoer van het toegooien van een bal gebruikt. Net zoals bij een balspel de volwassene de bal teruggooit en het kind uitdaagt tot reactie en ontwikkeling, zo worden ideeën van kinderen opgevangen en vervolgens in voortdurende interactie met de kinderen en in de interactie van de kinderen onderling gebruikt om verder te werken aan die ideeën. Zo worden kinderen uitgedaagd eerste waarnemingen, eerste kennis, verder uit te diepen en verder op verkenning te gaan in de wereld om hen heen.

Deze verdieping van kennis gebeurt, zoals al gezegd, op velerlei manieren. Door interactie met elkaar, in kleine groepjes, door interactie met volwassenen, maar ook door ideeën vorm te geven in tekeningen, affiches, kleine en grote bouwwerken, in het werken met klei of piepschuim, etcetera.

Deze wederkerigheid en het proces van interactie en stimulans tussen volwassenen en kinderen vereist volgens de werkers in Reggio Emilia veel aandacht voor het vastleggen van waarmee de kinderen bezig zijn. De begeleiders maken bandopnames van de interactie tussen kinderen tijdens hun activiteiten, er worden video-opnames en fotoreportages gemaakt, en de resultaten of citaten daaruit worden vervolgens weer gebruikt in de begeleiding en de gesprekken met de kinderen wanneer het gaat om de vraag hoe verder te gaan met een bepaald project.

Omgekeerd zien kinderen zo dat hun bijdragen, van welke aard dan ook, serieus genomen worden, dat het er toe doet wat je maakt of zegt.

Dat is ook de reden dat *De honderd talen van kinderen* rijkelijk voorzien is van beeldmateriaal, inclusief volledige stap-voor-stap fotoreportages waaruit duidelijk naar voren komt hoe een kind of een groepje kinderen bezig is met het kleien van een paard of het bouwen van een ruimteschip (p. 142-231). *De honderd talen van kinderen* biedt zo op eigen wijze een tegenwicht aan wat Spaggiari op p. 149 tref-

fend de 'iconische anorexia' in de pedagogische cultuur noemt.

Achtergronden

De filosofie en de praktijk van de kindercentra in Reggio Emilia zoals die de afgelopen dertig jaar gegroeid is en zoals die nog steeds in ontwikkeling is, is onlosmakelijk verbonden met Loris Malaguzzi. Hij was als jonge onderwijzer betrokken bij het eerste kindercentrum in de jaren veertig en hij is tot zijn dood in 1994 verbonden gebleven aan het 'Reggio-systeem'. In hoofdstuk 3 (p. 43-110) komt hij uitgebreid aan het woord in een interview met Lella Gandini. Talrijke belangrijke onderwerpen komen hier aan de orde: de geschiedenis van de kindercentra, de inspiratiebronnen zoals filosofen en pedagogen, ideeën over de kindertijd en over het dilemma tussen leren en lesgeven, de rol en de taak van de diverse begeleiders in een kindercentrum, en de verhouding van Reggio Emilia ten opzichte van theoretici als Piaget, Vygotski en anderen.

Wat kunnen we leren?

Reggio Emilia trekt al lang de aandacht buiten Italië, niet alleen in Nederland, maar vooral ook in de Verenigde Staten. Deel 4 (de hoofdstukken 12-17) bestaat uit bijdragen vanuit Amerikaans perspectief en ik denk dat deze hoofdstukken zeker ook interessant zullen zijn voor Nederlandse lezers, omdat zij een beeld geven van wat er komt kijken bij het overdragen van de Reggio-ideeën naar een andere cultuur. In hoofdstuk 13 bijvoorbeeld wordt nauwgezet verslag gedaan van hoe het oorspronkelijke Italiaanse project 'Stad in de regen' veranderde in 'Stad in de sneeuw' aan een school in Amherst, Massachusetts.

Zeker zo prikkelend is echter wat Rebecca New in hoofdstuk 12 concludeert: 'De visie en praktijk van Reggio Emilia biedt heel wat stof tot nadenken en daartoe behoort niet op de laatste plaats het feit dat sommige dingen die ons erin aantrekken tegenstrijdig zijn met wat wij in Amerikaanse scholen propageren' (p. 280). Zulke dingen zijn bijvoorbeeld het ruimte durven geven aan conflicten tussen

kinderen vanuit de gedachte dat kinderen meestal heel goed in staat zijn conflicten zelf op te lossen en daar leermomenten uit te halen, of de principiële nadruk die gelegd wordt op het werken en leren in groepjes, in Reggio Emilia verwoord in *Io chi siamo*, 'de ik die wij zijn'.

Ik denk dat dit net zo geldt voor de Nederlandse praktijk, waarin eerder minder dan meer ruimte lijkt te komen voor zaken als het organiseren van wederkerige leer- en interactieprocessen op grond van echte interesses van kinderen, of voor het ruimte geven aan de 'honderd talen van kinderen', om maar niet te spreken van iets als *community-based management*. En ook in Nederland, evenals in de Verenigde Staten, lijkt in toenemende mate het bedrijfsleven model te staan voor onderwijs in tegenstelling tot de praktijk van Reggio Emilia, waar het uitgebreide gezin als model en metafoor gezien wordt (p. 35-38).

Tot slot

De honderd talen van kinderen is een omvangrijk boek geworden, maar het is niet zo maar omvangrijk; het is ook een rijk boek, in tekst en in beeld, en bovendien rijk in die zin dat het veel stof tot nadenken biedt en prikkelt tot herlezen. Het is ook geen gemakkelijk boek met kant-en-klare recepten, of met ideeën die zomaar van de ene op de andere situatie overgeplant kunnen worden. *De honderd talen van kinderen* is eerst en vooral een basisboek voor leraren en teams die open staan voor deze manier van werken met kinderen en die daarvoor verdere ideeën voor hun eigen praktijk willen ontwikkelen, en wat mij betreft niet alleen met het oog op jonge kinderen.

Het belang van het boek kan ik verder alleen nog maar onderstrepen met een beroep op een cliché: *De honderd talen van kinderen* is verplichte kost voor beleidsmakers en voor ieder ander die zich beroepsmatig met onderwijs bezighoudt.